

Wyrok z dnia 7 lipca 2005 r.

II UK 275/04

Dopuszczenie do pracy bez aktualnego badania lekarskiego nie jest elementem czynności prawnej (oświadczenia woli) zawarcia umowy o pracę, a więc nie może powodować jej nieważności z powodu celu skierowanego na obejście prawa (art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. oraz art. 211 pkt 5 i art. 229 k.p.).

Przewodniczący SSN Beata Gudowska (sprawozdawca), Sędziowie SN: Józef Iwulski, Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 7 lipca 2005 r. sprawy z wniosku Bolesława M., Ryszarda F. właścicieli „F.-P.” Prywatnego Przedsiębiorstwa Wielobranżowego, Produkcja, Usługi, Handel Hurtowy i Detaliczny Eksport Import w D. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w K.G. o ubezpieczenie społeczne, na skutek kasacji wnioskodawców od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 czerwca 2004 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Jeleniej Górze wyrokiem z dnia 7 marca 2003 r. oddalił odwołania ubezpieczonego Bolesława M. i płatnika Adama F., właściciela „F.-P.”, Prywatnego Przedsiębiorstwa Wielobranżowego, Produkcja, Usługi, Handel Hurtowy i Detaliczny, Export-Import w D. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w K.G. z dnia 3 października 2002 r. Sąd pierwszej instancji stwierdził, że „zgodnie z treścią art. 83 § 1 k.c., czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca za cel obejście prawa, jest nieważna” i na tej podstawie za organem ubezpieczeń społecznych ustalił, że Bolesław M. nie podlegał od

dnia 2 kwietnia 2002 r. ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia, gdyż ten tytuł ubezpieczenia „wynikał z umowy o pracę, której cel zmierzał do uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego”. Co więcej, był to wyłączny cel zawarcia umowy, a o tym świadczyć miało zawarcie umowy o pracę na czas nieokreślony, ustalenie wysokiego wynagrodzenia bez uprzedniego sprawdzenia kwalifikacji i efektów pracy pracownika, jak też to, że przed przystąpieniem do pracy ubezpieczony nie przedstawił zaświadczenia potwierdzającego zdolność do pracy, mimo że do dnia 30 czerwca 2002 r. pobierał rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy. Sąd ustalił również, że w trakcie wykonywania umowy ubezpieczony nie stawiał się w siedzibie pracodawcy i przeprowadził rozmowy marketingowe tylko z czterema kontrahentami, a od dnia 6 maja 2002 r. zachorował i korzystał ze zwolnienia lekarskiego do dnia 21 września 2002 r., a po krótkiej przerwie znowu od 10 października 2002 r.

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu wyrokiem z dnia 29 czerwca 2004 r. oddalił apelację wniesioną przez ubezpieczonego i zainteresowanego, jakkolwiek nie podzielił poglądu Sądu pierwszej instancji „co do pozorności” zawartej między nimi umowy o pracę. Po stwierdzeniu, że ubezpieczony był zatrudniony w systemie zadaniowego czasu pracy i nie miał obowiązku codziennej obecności w siedzibie pracodawcy, oraz że od dnia 2 kwietnia do 5 maja 2002 r. wystąpił z jedną ofertą, a następnie, w kolejnym okresie pracy po korzystaniu ze zwolnienia lekarskiego, od dnia 22 września do dnia 9 października 2002 r. wystąpił z ofertami do pięciu kontrahentów, stwierdził, że praca była rzeczywiście świadczona. W zawarciu umowy o pracę dopatrywał się jednak celu obejścia prawa (art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p.), podnosząc, że „nawet w razie przykładowo realizowanego stosunku pracy można stwierdzić jego nieważność wówczas, gdy zawarcie umowy o pracę miało na celu uzyskanie uprawnień z ubezpieczenia społecznego”. Pogląd ten wsparł powołaniem się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2001 r., II UKN 258/00 (OSNAPiUS 2002 nr 21, poz. 527).

W kasacji opartej na obydwu podstawach Bolesław M. i Adam F. zarzucili błędną wykładnię art. 229 § 1 i 4 k.p. przez uznanie, że brak zaświadczenia lekarskiego o zdolności do pracy powoduje objęcie art. 58 § 1 k.c. skutek nieważności umowy o pracę, gdy praca była rzeczywiście wykonywana, a także, że Sąd drugiej instancji stwierdził nieważność umowy, „jak wynika z uzasadnienia, między innymi z powodu zatrudnienia pracownika mimo braku badań lekarskich”, co wywołuje istotne zagadnienie sankcji naruszenia art. 229 k.p. w sferze stosunku pracy. Podnieśli także

zarzut obrazy przepisów postępowania, tj. „art. 378 § 1 k.p.c. mającej wpływ na treść orzeczenia przez pominięcie apelacyjnego zarzutu naruszenia art. 328 § 2 k.p.c.”. Celem kasacji było uchylenie przez Sąd Najwyższy zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na pierwszy plan wysuwa się niepewność obydwu Sądów *meriti* co do prawnej kwalifikacji stanu faktycznego sprawy. Wyniknęła ona zapewne stąd, że Sąd drugiej instancji błędnie przyjął zastosowanie przez Sąd pierwszej instancji art. 83 § 1 k.c. i dlatego powołał się na wyrok z dnia 14 marca 2001 r., w którym Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że nie można przyjąć pozorności oświadczeń woli o zawarciu umowy o pracę, gdy pracownik podjął pracę i ją wykonywał, a pracodawca świadczenie to przyjmował. Sąd Apelacyjny czynił rozważania w opozycji do stanowiska Sądu Okręgowego, nie dostrzegłszy, że także Sąd pierwszej instancji powoływał się na cel umowy o pracę zmierzający do obejścia prawa (art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p.). O ile jednak Sąd Apelacyjny trafnie uznał, że umowa o pracę między obydwoma skarżącymi nie została zawarta dla pozoru, gdyż nie pozorowali zawarcia umowy o pracę i byli zgodni co do tego, aby ich oświadczenia woli wywołały odpowiadający im skutek, którym było między innymi objęcie ubezpieczeniem społecznym, o tyle przyjął błędnie zgodny zamiar stron obejścia prawa, prowadzący do nieważności umowy, stwierdzając, że „doszło do wykorzystania prawa pracy w celu uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego”. Ta ocena była wadliwa albo co najmniej przedwczesna, gdyż stwierdzenie, że umowa zmierza do obejścia prawa, wymagało poczynienia konkretnych ustaleń faktycznych, dotyczących okoliczności jej zawarcia i celu, jaki strony zamierzały osiągnąć (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 1995 r., I PZP 7/95, OSNAPiUS 1995 nr 18, poz. 227 i wyrok z dnia 23 września 1997 r., I PKN 276/97, OSNAPiUS 1998 nr 13, poz. 397).

Sąd Apelacyjny, powołując się na nieważność umowy o pracę, w gruncie rzeczy nie wyjaśnił jej przyczyny, gdyż nie wskazał przepisu ani nawet ogólnych zasad prawa, które strony - przez zawarcie umowy nie naruszającej art. 22 k.p. - zamierzały obejść. Nie rozważył - w stanie faktycznym sprawy - że zamiar, który stronom umowy przypisał, sprowadzający się do wywołania przez zawarcie umowy o pracę skutku w postaci uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego, jest zgodny z prawem i

przez jego przepisy wyraźnie przewidziany. Ustaliwszy zaś ponad wszelką wątpliwość, że strony umowy o pracę zmierzały do ukształtowania stosunku, w którym Bolesław M. zobowiązał się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz Adama F. i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a Adam F. - do zatrudniania Bolesława M. za wynagrodzeniem (art. 22 k.p.), nie przeciwstawił domniemanego zamiaru obejścia prawa rzeczywistemu istnieniu i realizacji stosunku stron umowy o pracę jako podlegającego obowiązkowi ubezpieczenia społecznego.

Twierdzenie Sądu drugiej instancji, że „nawet w razie przykładowie realizowanego stosunku pracy można stwierdzić jego nieważność wówczas, gdy zawarcie umowy o pracę miało na celu uzyskanie uprawnień z ubezpieczenia społecznego” jest niepoprawne, Sąd Najwyższy wielokrotnie bowiem zwracał uwagę, iż nieważność umowy o pracę nie skutkuje w sferze prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego, w których prawną doniosłość ma jedynie zgłoszenie do ubezpieczenia pod pozorem istnienia tytułu ubezpieczenia w postaci zatrudnienia pracowniczego (por. np. wyroki z dnia 17 grudnia 1996 r., II UKN 32/96, OSNAPiUS 1997 nr 15, poz. 275, z dnia 16 marca 1999 r., II UKN 512/98, OSNAPiUS 2000 nr 9, poz. 368 oraz z dnia 28 lutego 2001 r., II UKN 244/00, OSNAPiUS 2002 nr 20, poz. 496, z dnia 21 kwietnia 1998 r., II UKN 2/98, OSNAPiUS 1999 nr 7, poz. 251, z dnia 17 marca 1998 r., II UKN 568/97, OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 187, z dnia 11 września 1998 r., II UKN 199/98, OSNAPiUS 1999 nr 18, poz. 591 oraz z dnia 21 stycznia 1999 r., I PKN 541/98, OSNAPiUS 2000 nr 5, poz. 180). Przepisy prawa ubezpieczeń społecznych łączą tytuł ubezpieczenia z zatrudnieniem przez wykonywanie pracy w ramach stosunku pracy (por. art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm. w związku z art. 2 k.p.) Zgodne oświadczenia woli pracodawcy i pracownika nie są wystarczające do powstania tytułu ubezpieczenia i także nabycie prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego nie jest możliwe w wyniku tej tylko czynności prawnej. Nie jest także istotny cel stron zawierających umowę o pracę, lecz tylko to, czy ich zamiar wzajemnego zobowiązania się - przez pracownika do świadczenia pracy, a przez pracodawcę do dania mu pracy i wynagrodzenia za nią - został w rzeczywistości zrealizowany. W stosunkach prawa pracy i ubezpieczeń społecznych nie można bowiem lekceważyć zaszłości faktycznych i przejść do porządku nad sytuacją osoby świadczącej pracę na podstawie nieważnej umowy o pracę, gdy powstaje określony stan „trwa-

łego związania” stron stosunku pracy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 1972 r., III CRN 83/72, OSNCP 1973 nr 2, poz. 30 omówione przez A. Szpunara i W. Wanatowską - NP 1974 nr 1, s. 55 i W. Szuberta, PiP 1976 nr 1-2. s. 198 oraz glosowane przez G. Goździewicza, PiP 1974 nr 1, s. 154, wyrok z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 633/02, OSNP 2004 nr 20, poz. 346 oraz wyrok z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03, dotychczas niepublikowany).

Wykonywanie praw i obowiązków płynących z nawet nieważnie zawartej umowy o pracę rodzi tytuł ubezpieczenia pracowniczego, więc nie jest nawet konieczne - skądinąd oczywiste - stwierdzenie, że fakt dopuszczenia do pracy pracownika bez aktualnego badania lekarskiego, niebędący elementem czynności prawnej (oświadczeniem woli) zawarcia umowy o pracę, nie może powodować jej nieważności w związku z celem skierowanym na obejście prawa (art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p. i art. 229 k.p.). Jest to oczywiste naruszenie wzajemnych obowiązków wynikających ze stosunku pracy (wobec pracownika z art. 211 pkt 5 w związku z art. 229 k.p., a wobec pracodawcy z art. 229 § 4 k.p.), lecz pozostające bez wpływu zarówno na ważność umowy o pracę, jak i tytuł ubezpieczenia. Na podstawie zarzutu nieprzeprowadzenia wymaganych badań lekarskich nie można także kwestionować gotowości ubezpieczonego do pracy, jeżeli praca była świadczona. Badanie lekarskie ma tylko na celu zabezpieczenie pracownika przed wykonywaniem takiej pracy, która może okazać się dla niego szkodliwa. Możliwość nałożenia za niedopełnienie obowiązku poddania się tym badaniom kary porządkowej i zakaz dopuszczenia przez pracodawcę pracownika do pracy, który badaniom się nie poddał, dowodzi, że nieprzeprowadzenie badań lekarskich nie przekreśla istnienia stosunku pracy.

Mając to na względzie Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).

=====